

Neuropsycholoog
Jelle Jolles:

**'Geef leerling
de eerste jaren
meer structuur'**

VO MAGAZINE

10 jaar VO-raad: een tussenbalans / Wat docenten
zeggen over het lerarentekort / eTwinning kweekt begrip /
Ook loskomen van de methode? Ervaringen uit de praktijk /
Flexrooster geeft lucht

Magazine voor voortgezet onderwijs
November 2016 / jaargang 11

2

VO RAAD 10 jaar
Vereniging van scholen
in het voortgezet onderwijs

6 Jelle Jolles over het tienerbrein

In zijn nieuwe boek doet neuropsycholoog Jelle Jolles in heldere taal uit de doeken hoe het zit met tieners in het voortgezet onderwijs: 'Het rendement kan groter.'

10 10 jaar VO-raad

Bij het tienjarig bestaan maakt VO-magazine de balans op. We nemen u mee door tien jaar VO-raad tegen de achtergrond van tien jaar ontwikkeling in het vo.

24 Graag voor de klas

Een oplossing voor het lerarentekort? Misschien moeten we daarvoor kijken naar wat docenten ten diepste motiveert om voor het vak te kiezen.

36 Niet meer bekaf

Leerlingen en docenten van het Laurens Lyceum in Rotterdam zijn enthousiast over het flexrooster, dat de hectiek uit de schooldag haalt. 'Het enthousiasme is terug op school.'

En verder

- 4 Kort / agenda
- 5 1 Minuutje
- 18 eTwinning kweekt begrip
- 22 VO in beeld
- 30 Methode-onafhankelijk werken in de praktijk
- 34 Fotoverslag: VO2020 werkt!
- 41 Wie werkt waar / Colofon

PAUL ROSENMÖLLER / VOORZITTER

Tien jaar VO-raad

Een jubileum wordt vaak benut om te vieren en terug te kijken. Vieren doen we het tienjarig bestaan van de VO-raad op onze ALV, die voor het eerst 24 uur zal duren en waar ik hoop vele leden te ontmoeten. Terugkijken gebeurt ook, in deze editie. Het is mooi en waardevol om aandacht aan de geschiedenis van onze jonge organisatie te geven. Zoals het ook goed is die geschiedenis vast te leggen.

We mogen de mensen van het eerste uur dankbaar zijn dat ze het vertrouwen van het hele onderwijsveld hebben weten te winnen, dat ze over hun eigen schaduw heen zijn gesprongen en dat er nu een tienjarige volwassene staat die leunt op twee benen, namelijk bestuurders als vertegenwoordigers van onze leden (de rechtspersonen) en schoolleiders die een cruciale leidinggevende rol spelen op hun eigen school. Het lopen op die twee benen vergaat ons steeds beter.

Ik heb zelf maar drie van die tien jaar meegemaakt, maar het goed doorgronden van die geschiedenis is van groot belang om op een vertrouwenwekkende manier mede richting te kunnen geven aan de toekomst van onze organisatie en daarmee aan het onderwijs op onze scholen. Wij doen aan belangenbehartiging en sectorontwikkeling met als doel zo goed mogelijk onderwijs voor onze leerlingen. Voor de komende tien jaar betekent dat volgens mij dat we de kracht van ons systeem moeten koesteren. Ik denk dan aan de diversiteit en variëteit aan scholen, de autonomie en ruimte voor professionals waar met relatief bescheiden middelen goede prestaties worden verricht.

Maar ik denk ook dat meer ondernemerschap, lef en lerend vermogen nodig is om tot verdere verbetering te komen. Om te komen tot doorlopende leerlijnen, gelijke kansen voor leerlingen met gelijke mogelijkheden, meer flexibiliteit in de organisatie zodat het talent van de leerling beter tot zijn recht kan komen en waarbij het leraarschap de status krijgt die het verdient. Hoewel we een vereniging van scholen in het voortgezet onderwijs zijn zal de komende tien jaar de verbinding met de leraar en zijn beroepsgroep belangrijker worden. Zoals we vanuit het vo ook steeds meer naar de keten als geheel moeten kijken om de leerling zo soepel mogelijk van de toekomstige kindcentra via het basis- en voortgezet onderwijs naar het vervolgonderwijs kunnen begeleiden. Een mooie uitdaging voor de volgende tien jaar.

NEUROPSYCHOLOOG
JELLE JOLLES:

'GEEF
LEERLING
DE EERSTE
JAREN MEER
STRUCTUUR'

Hersenswetenschapper Jelle Jolles, die leiding geeft aan het Centrum Brein & Leren van de Vrije Universiteit, heeft een fascinatie voor het brein van jongeren. Eind november verschijnt zijn nieuwste boek, 'Het tienerbrein'. Daarin doet hij in heldere taal uit de doeken hoe het zit met tieners in het voortgezet onderwijs. "Het rendement kan groter."

Tekst: Hanneke van der Linden / Fotografie: Josje Deekens

Scholen zijn druk bezig hun onderwijs te vernieuwen: competentiegericht onderwijs, meer differentiatie, vakoverstijgend onderwijs, gepersonaliseerd leren. Nieuwe inzichten in de ontwikkeling van adolescenten spelen daarbij een rol. Zijn scholen op de goede weg? U stelt dat meer gepersonaliseerd leren een uitkomst zou zijn.

"Wat er op scholen in het vo aan onderwijsvernieuwing wordt gedaan, is bijzonder waardevol. Het is duidelijk dat er na de grote onderwijshervormingen van een jaar of twintig geleden veel nieuwe vormen zijn onderzocht en worden geïmplementeerd die op de een of andere manier wel sporen met dat wat we nu weten over de ontwikkeling van tieners. Op veel plaatsen is te zien dat er meer dan in het verleden rekening wordt gehouden met de soms grote verschillen tussen leerlingen. Alle vormen van onderwijs die u noemt, hebben hun waarde voor het verbeteren van het rendement van het onderwijs en dragen bij aan de ontwikkeling van leerlingen. Of dit type onderwijs successen garandeert: nee, maar dat zit vooral in het woord 'garantie'.

'Als het moeilijk is om gepersonaliseerd onderwijs vorm te geven, moet de organisatie anders'

Mede dankzij mijn vakgebied weten we nu dat er grote verschillen tussen leerlingen zijn; in gepersonaliseerd onderwijs wordt dat erkend. Maar 'gepersonaliseerd' is vaak een abstracte kreet die nog moet worden ingevuld. Er wordt ook wel gezegd dat gepersonaliseerd leren met dertig leerlingen in een klas helemaal niet mogelijk is. Als je dat zegt, ben je verkeerd bezig. Als het moeilijk is om gepersonaliseerd onderwijs vorm te geven, moet de organisatie anders. We moeten de voorwaarden veranderen.

Voor mij betekent gepersonaliseerd leren dat de leraar meer dan in het verleden open staat voor wat de leerling

op dat moment kan en doet, en dat er op school- en klassenniveau meer rekening wordt gehouden met verschillen tussen leerlingen. Verschillen in wat ze op dat moment kunnen en doen. En dat is niet meer dan een zwakke afspiegeling van wat ze in potentie kunnen. Inzetten op 'tweedestrooms onderwijs' zou wat mij betreft een uitkomst zijn, omdat iedere leerling meer persoonsgerichte ontplooiing kan doormaken binnen de kaders die de school te bieden heeft."

Wat bedoelt u met 'tweedestrooms onderwijs'?

"Als de eerste stroom het cognitieve deel is, met leren, leerdoelen halen, cijfers krijgen, enzovoort, dan is de tweede stroom het trainen van de non-cognitieve functies zoals plannen, prioriteren, ontwikkeling van zelfinzicht en regulatie van het eigen gedrag. Het gaat ook om vaardigheden die ervoor zorgen dat de leerling meer overwogen kan kiezen, een beter zelfinzicht heeft en de consequenties van zijn gedrag beter kan inschatten. Goede leraren weten dat je leerlingen aanvullende support moet geven. De leraar is gigantisch belangrijk. Die moet alle steun, tijd en mogelijkheden krijgen om de leerling verder te brengen. Het rendement van onderwijs kan groter worden als de leerling meer inspiratie en enthousiasme opdoet, als er iets overkomt van 'leren is leuk, leren is cool, leren is fun'. Er moet grote waarde gehecht worden aan de verhalen vertellende leraar. Die is de motor van de talentontwikkeling van de leerling. Kinderen presteren beter als ze begrijpen waaróm ze leren wat ze leren."

Wat is dan precies de taak van de leraar?

"De leraar is de centrale figuur. Zijn positie wordt veel te laag gewaardeerd in onze samenleving en we moeten dan ook alles doen om die positie te herwaarderen. De leraar moet heel veel rollen kunnen spelen. Vanzelfsprekend is hij een autoriteit en dat moet hij ook zijn en blijven. Daarnaast is hij ook dirigent, uithuilschouder en rechter. Conciërge en vraagbaak. De leraar hoeft geen pedagoog

of coach te zijn, maar ik vind wel dat het inherent is aan zijn functie dat hij ook een rol speelt in de persoonlijke groei van de leerling.

'De verhalen vertellende leraar is de motor van talentontwikkeling'

Jonge leraren die vanuit zichzelf bevlogen bezig zijn hun leerlingen te inspireren, lopen vaak stuk. Daarom pleit ik voor gestructureerde lessen en cursussen waarin leerlingen kennis krijgen over zichzelf en daar ook wat mee doen. Zelf hebben wij daarvoor cursussen 'Leer het brein kennen' ontwikkeld. Kinderen vinden dat hartstikke leuk. Ze leren over de grote impact van de *peer group*, over nieuwsgierigheid, over intenties, over de executieve functies, over zelfcontrole en zelfregulatie. Die kunnen het leergedrag en de studiemotivatie sterk verbeteren. In het onderwijs blijven de schoolse doelen centraal staan. Maar via inzet op de persoonlijke groei van leerlingen kan veel meer bereikt worden. Als de school geld, faciliteiten en waardering beschikbaar stelt voor een leraar die dit op zich neemt, kan zij ook eisen aan die leraar stellen. Ik ben ervóór dat leraren meer macht krijgen en nemen, maar vind dat scholen ook eisen mogen stellen. Er moet sprake kunnen zijn van een win-winsituatie."

U heeft het in uw boek over 'de stoplichten van de ontplooiing op groen zetten en houden'. Is dat een vervolg op de gedachte dat leerlingen allereerst tot persoonlijke ontplooiing moeten komen?

"Het gedachtegoed uit de jaren zeventig is mooi, maar te idealistisch: er zijn doelen neergelegd bij tieners die daarvoor te jong zijn en die daar helemaal niet aan toe zijn. Veel jongeren van twaalf, dertien, veertien jaar kunnen nog niet goed zelf plannen en kiezen. Hun zelfinzicht is nog gering, terwijl hun aandacht ligt bij zaken die niets met het onderwijs te maken hebben. Jonge adolescenten moeten gericht gestimuleerd worden en hebben er baat bij om eerst veel meer en bredere cognitieve en niet-cognitieve vaardigheden te verwerven. Persoonlijke ontplooiing kan best een paar jaar opschuiven, want de adolescentie loopt tot ver na het twintigste jaar door. Er moet een langere periode van intensieve begeleiding en sturing van leerlingen zijn dan we hebben gedacht."

Wat betekent dat voor het voortgezet onderwijs?

"Leerlingen in de eerste jaren van het vo vragen om meer structuur dan ze tot nu toe krijgen. Het is bijvoorbeeld gebleken dat negen van de tien leerlingen niet of niet goed overwogen een vakkenpakket kunnen kiezen. Zij hebben meer sturing en feedback van school en ouders nodig. Dat kan directieve, maar ook indirecte sturing

zijn: routes wijzen, suggererend leren. In de hoofdstukken over 'denken' in mijn boek 'Het tienerbrein' noem ik een heel aantal voorbeelden. Ik zeg er 'de adolescent is dol op redeneren en debatteren'. Tieners ontdekken de lol van argumenteren. Daar kan veel meer gebruik van worden gemaakt.

Met 'de stoplichten van de ontplooiing op groen zetten' bedoel ik dat het onderwijs rekening moet houden met wat ik 'de persoonlijke biografie' van de leerling noem. Nieuwsgierigheid, de attitude jegens leren en de interesse in kennis en 'hoe zit dat, hoe werkt dat?' hangen af van de mate waarin de leefomgeving dit stimuleert. De leefomgeving kan in dit opzicht rijk, normaal of schraal zijn. In een minder rijke leeromgeving staan leerlingen als het ware voor een oranje of rood stoplicht. Deze leerlingen kunnen wel degelijk een IQ hebben dat normaal tot behoorlijk bovengemiddeld is, maar ze presteren minder goed dan bij hun potentie past. Door ze via tweedestrooms onderwijs te leren waarom ze 'achterlopen', welke functies en vaardigheden ze nog missen en waar dat zich in uit, zet je de stoplichten van de ontplooiing op groen."

U lijkt voorstander van spelend en ervaringsgericht leren. Hoe ziet u dat in het voortgezet onderwijs voor u?

"Dat is wel zo, maar ik gebruik bijna nooit deze formulering omdat het te veel doet denken aan peuters en kleuters. Ik vind wel dat kinderen én tieners én volwassenen speels moeten blijven in hun denken en doen, dat ze meerdere routes moeten willen nemen, dat ze vooral nieuwsgierig en ondernemend moeten willen zijn en blijven. Daarmee sta je als mens open voor nieuwigheid en voor kansen en mogelijkheden. Dat is ook de kern van mijn boek over het tienerbrein: kansen en mogelijkheden. Dus ja, in die zin is het belangrijk om speels te blijven en vooral ook veel ervaringen op te doen. Leraren moeten leerlingen vooral aansporen om veel routes te proberen: ook routes die niet de goede zijn, die niet handig of verstandig zijn. Daar leer je van.

'Er zijn doelen neergelegd bij tieners die daar helemaal niet aan toe zijn'

Maar daarnaast vind ik het van groot belang dat er ook en vooral veel kennis wordt opgedaan. Kennis en ervaringen, dat is wat er *plenty* voorhanden is in het vo. Ik wil niet terug naar de jaren vijftig, maar ik vind wel dat het belang van kennis wordt onderschat. Neuropsychologisch gezien is het zeker belangrijk dat jongeren leren overleggen, verwoorden en aan elkaar uitleggen. Maar het is ook essentieel dat ze voldoende vocabulaire hebben, veel moeilijke woorden kennen, veel procedures kennen, veel voorbeelden kennen van hoe iets in het verleden is

'Ik wil niet terug naar de jaren vijftig, maar ik vind wel dat het belang van kennis wordt onderschat'

gegaan, maar ook voorbeelden van hoe het elders in de wereld gaat. Dus: het vo moet vooral doorgaan met verschaffen van kennis en ervaringen en moet dat zelfs uitbreiden. Wel is het extreem belangrijk om de leerling beter uit te leggen waar hij voor leert en wat de relevantie is."

Moeten we ook meer rekening houden met verschillen tussen het adolescentenbrein van jongens en van meisjes?

"Ja, al heeft dat vooral ook betrekking op sociale vooroordelen die aangepakt kunnen worden. Er is een biologisch programma voor jongens en voor meisjes, maar het sociale en culturele programma maakt dat 'af'. Dat is een hoopvolle filosofie, want mijns inziens zijn er enorm veel mogelijkheden om meisjes al op de basisschool te motiveren voor de klassieke 'jongens-onderwerpen' en vice versa. Meisjes zouden veel meer gestimuleerd moeten worden om ondernemend te zijn, uitdagingen en zelfs risico's nemen, buiten hun comfortzone te gaan. En jongens moeten meer begeleid worden om zich te ontwikkelen op gebied van zelfinzicht, zelfregulatie, gedragsplanning en in het gebruik van taal om bedoelingen te verwoorden. Het is doodzonde dat er nu een sfeer is van 'laat die jongens toch rennen en ravotten, het zijn jongens'. Natuurlijk moet je ze in sommige opzichten vrij laten, maar je moet ze ook de kans geven om zich te ontplooien en zich daarin te ontwikkelen. Daarbij is inspiratie en sturing nodig. Die sturing zijn we een beetje vergeten in het onderwijs. Neuropsychologisch is het belangrijk om die terug te brengen." ■

Jelle Jolles is klinisch neuropsycholoog, hersenwetenschapper en specialist op het gebied van het cognitief functioneren van kinderen, tieners, volwassenen en ouderen. Jolles is hoogleraar aan de Vrije Universiteit Amsterdam en leidt het Centrum Brein & Leren.

CV JELLE JOLLES

- 1949** Geboren in Den Haag
- 1968** Eindexamen Gymnasium Haganum, Den Haag
- 1975** Afgestudeerd in de neurochemie, Universiteit Utrecht
- 1976** Afgestudeerd in de neuropsychologie, Universiteit Utrecht
- 1980** Gepromoveerd op gedragsactieve neuropeptiden en hun invloed op de hersenen, Universiteit Utrecht.
- 1983** Klinisch psycholoog (heden GZ-psycholoog BIG en klinisch neuropsycholoog)
- 1985-2009** Hoogleraar 'Neuropsychologie & Biologische Psychologie', Universiteit van Maastricht
- 1995-2001** Directeur Instituut Hersenen & Gedrag, Maastricht
- 2002-2006** Voorzitter landelijke commissie Hersenen & Leren, NWO/OCW
- 2006-2016** Directeur Centrum Hersenen en Leren, Maastricht - Amsterdam
- 2009** Hoogleraar 'Hersenen, Gedrag en Educatie' aan de Vrije Universiteit Amsterdam
- 2009-2013** Wetenschappelijk directeur LEARN!, onderzoeksinstituut op het gebied van educatie
- 2009-2016** Landelijk coördinator van het koepelprogramma LEREN
- 2013-heden** Universiteitshoogleraar Neuropsychologie, Vrije Universiteit Amsterdam

Jelle Jolles heeft twee kinderen van 34 en 31 jaar.